

Концептуальні основи політичної культури як наукової теорії

Євген Подмазко,

кандидат філософських наук, доцент
Одеського національного університету
ім. І. Мечникова

Складний феномен політичної культури досліджували філософи, історики, соціологи, культурологи. В Україні чи не найбільший вклад у цю справу зробили М. Григор'єва, О. Кокорська, В. Кокорський, Л. Нагорна, І. Цимбалістий. Проте сьогодні актуалізувалася потреба компенсувати дефіцит між описом політичної культури та її теоретичним обґрунтуванням.

Методологія обґрунтування теорії

Під методологією розуміємо засіб, стратегію узагальненого сприйняття, оцінки та перетворення існуючих уявлень і концепцій про політичну культуру з позицій певного світогляду – релігійного, наукового, здорового глузду тощо.

Усвідомлення проблеми в динаміці руху від загального (категорії) до найменш загального (теорії) через особливе (гіпотезу), на нашу думку, і є методологією пошуку та обґрунтування теорії за законом зв'язку, що існує між тезою, аргументом і висновком. Але скористатися цією методологією можна лише тоді, коли з'ясовано концептуальні підстави з етапів руху.

Ідеї, випадки, факти, їх властивості, стосунки й закономірності, пов'язані з цим процесом, можуть бути зафіксовані та передані лише у формі понять або їх комбінацій. Саме з них виникають спочатку субкатегорії, а потім і центральна категорія „політична культура” та деякі суміжні з нею другорядні категорії теорії. Відбувається це на основі формули парадигми політичної культури як теорії, за допомогою якої відшукуються понятійні ряди субкатегорій, центральної категорії та мета категорії. Засобом матричного синтезу вибудовується та обґрунтовується, передусім, гіпотеза, а за нею й сама теорія політичної культури. Тому формула парадигми має не лише методологічне, а й прaksiологічне значення [1, с. 83]

Формулою є жорсткий порядок концептуалізації понять та найменш

загальних теорій, що складають політичну культуру, який містить шість компонентів.

1) Феномен (політична культура) = 2) Причинні умови його виникнення + 3) Контекст, тобто сума інших умов, в ряду яких функціонує феномен культури, + 4) Проміжні умови, які консервують або стимулюють існування феномена, + 5) Стратегії дій/взаємодій, які дозволяють врахувати міру, ступінь посилення чи послаблення впливу навколишніх умов та зусиль на феномен, + 6) Наслідки як продукт, результат, висновок із реалізованих дій/взаємодій.

Формула дозволяє логічно здійснити концептуалізацію даних про політичну культуру послідовно на кожному з трьох рівнів її розвитку.

Отже, методом матричного синтезу категорій за рахунок формули можна здійснити перші кроки в обґрунтуванні й упорядкуванні теорії. Відбір та селекція субкатегорій і центральних категорій відбуваються засобом постановки запитань та формування відповідей на них. Це робиться наступним чином.

Рівень наукової категорії

Запитання. Що є політична культура як феномен, як цілісність?

Відповідь. Вона є ієрархією категорій різного статусу, які сумісно виконують інтегративні функції моделювання, аналізу, обґрунтування на трьох вказаних рівнях всього, що створене людством у політичній сфері.

Запитання. Які умови могли стати каузальними для виникнення цього феномена?

Відповідь. Такими умовами є, з одного боку, політика як засіб боротьби за владу та її використання в інтересах певних соціальних груп або суспільства в цілому; з іншого боку — культура в широкому сенсі як все створене розумом та зусиллями людини і суспільства в політичній сфері. Отже, правомірно припустити, що каузальні умови появи політичної культури виникають на межі двох сфер реальності: політики і культури.

До рівня категорії належить і третє запитання формули парадигми.

Запитання. В контексті яких реальних умов може функціонувати й розвиватися „політична культура” як наукова категорія, як ембріон майбутніх наукових гіпотези і теорії?

Відповідь. Очевидно, цьому може сприяти чи перешкоджати володіння або неволодіння аксіомами культури лібералізму, культури соціал-демократизму, культури демократії. Коли таких аксіом немає, то перспектива подальшого розвитку категорії в гіпотезу та теорію стає обмеженою. До цього треба усвідомити, що на верхньому рівні аналізу всезагальним є політична культура, особливим — політика і культура, а одиничним — субкатегорії (культура лібералізму, культура соціал-демократизму та культура демократії).

Євген Подмазко

Рівень наукової гіпотези

Запитання й відповіді на них на цьому рівні стосуються четвертого і п'ятого компонентів формули парадигми політичної культури.

Запитання. Які проміжні умови можуть сприяти або заважати функціонуванню й розвитку політичної культури як наукової гіпотези?

Відповідь. Здається, що такими умовами є уміння враховувати та використовувати в обґрунтуванні гіпотези та її розвитку в теорію постулатів таких теорій, як політична філософія (всезагальне), політична соціологія та політологія (особливе). Щодо одиничного, то його зміст міститься в п'ятому компоненті формули парадигми.

Запитання. Якими мають бути стратегії дії/взаємодії для того, щоб стати ефективними і спроможними стимулювати або консервувати умови функціонування й розвитку гіпотези в теорію?

Відповідь. Такими стратегіями, на нашу думку, повинні бути: політичний консерватизм, політичний радикалізм та, мабуть, політичний центризм як такий, що знімає крайнощі двох попередніх стратегій. Саме їх вкупі з деякими іншими теоріями загальна теорія політики відносить до теорій середнього рівня [2, с. 131]. І саме вони обґрунтовують як властивості, так і стосунки метакатегорій (політика, культура), центральну категорію (політична культура та другорядні категорії: політична культурологія, просторово-часовий континуум функціонування політичної культури) та безліч субкатегорій, що складають центральну й другорядні категорії теорії політичної культури.

Рівень наукової теорії

Цей рівень у специфічній формі інтегрує властивості категорій будь-якого статусу, які вживаються на стадії гіпотези. Але остання як припущення може набрати чинності теорії лише тоді, коли її аксіоми адекватні реальній дійсності. Міру цієї адекватності й дозволяє встановити шостий компонент формули.

Запитання. Яким же є результат мотивації, моделювання й обґрунтування політичної культури як наукової теорії? Чи здатна така теорія виконати функцію аналітичного інструмента в обґрунтуванні й прогнозуванні сучасного та майбутнього стану політичних реалій у сфері політичної культури влади держави чи громадянського суспільства в Україні?

Відповідь. Так, ця теорія, безперечно, сприяє зростанню рівня політичної культури і в політикумі, і в громадянському суспільстві України, оскільки вона на нижньому рівні має у власній структурі компоненти, які доводять реальні можливості дійсного існування теорії та їх відповідність сучасним реаліям. Цими компонентами є: просторово-часовий континуум функціонування політичної культури (всезагальне на нижньому рівні аналізу); культура політичного контролю владою чи влади,

політична культура

політична культура

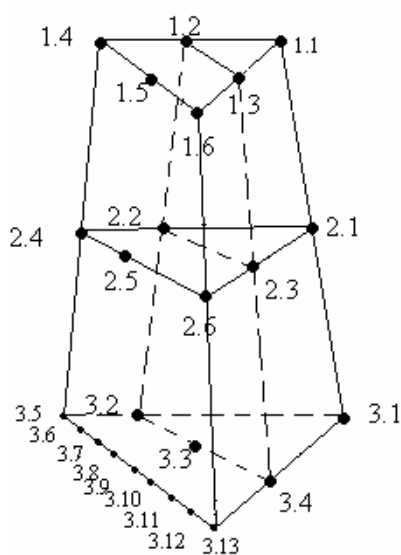
культура політичного управління, культура політичного захисту справедливості (особливе); культура політичного переконання, культура політичного сумніву, культура політичної згоди, культура політичної незгоди, культура політичного примусу, культура політичного заперечення, культура політичного підкорення, культура політичного опору, культура політичної відповідальності (одиничне) [2, с. 20 – 21].

Усвідомивши зміст теорії, формулу парадигми та процедуру їх моделювання й доведення, будемо **табличну матрицю 1** політичної культури, а потім і її **графічну матрицю 1**.

Таблична матриця 1

1	*	Політична культура	1.1
2	a	Політика	1.2
	б	Культура	1.3
3	a	Політична культура лібералізму	1.4
	б	Політична культура соціал-демократизму	1.5
	в	Політична культура демократії	1.6
4	W	Політична культурологія	2.1
	a	Політична соціологія	2.2
	б	Політологія	2.3
5	a	Політичний консерватизм	2.4
	б	Політичний радикалізм	2.5
	в	Політичний центризм	2.6
6	W	Просторово-часовий континуум функціонування політичної культури влади	3.1
	a	Культура політичного контролю	3.2
	б	Культура політичного управління	3.3
	в	Культура політичного захисту справедливості	3.4
	a	Культура політичного переконання	3.5
	б	Культура політичного сумніву	3.6
	в	Культура політичної згоди	3.7
	г	Культура політичної незгоди	3.8
	д	Культура політичного примусу	3.9
	e	Культура політичного заперечення	3.10
	e	Культура політичного переконання	3.11
	i	Культура політичного опору	3.12
	к	Культура політичної відповідальності	3.13

Графічна матриця 1

Аналіз **табличної матриці** переконує, що центральна категорія (*) та дві другорядні категорії (W), а також субкатегорії, що є їх складовими (1.1-3.13), досить повно характеризують, насамперед, властивості складових частин теорії. Табличний тип матриці дозволяє забезпечити можливість системного аналізу теорії, але не забезпечує її досконалого структурного аналізу як аналізу зв'язку компонентів теорії або логіки сполучення частин цілого [2, с. 20 – 25].

Для вирішення цього завдання моделюємо іншу, а саме **графічну матрицю** теорії та ідентифікуємо її з попередньою, табличною. Порівняємо обидві матриці. Аналіз вказує на те, що графічна матриця рельєфніше демонструє специфіку організації, ієрархії, структури складових частин теорії, специфіку стосунків між ними. Все це вказує, які частини політичної культури виконують в теорії головну, які — другорядну, а які — третьорядну функцію.

Отже, аналіз табличного і графічного синтезу трьох категорій і безлічі субкатегорій теорії репрезентує останню в двох протилежних вимірах політичного простору. І це є суттєвий аргумент на користь обґрунтування теорії, бо якщо таблична матриця сприяє обґрунтуванню плюралізму умов функціонування й удосконалення теорії, то графічна допомагає аргументуванню нерівнозначності, субординаційності, ієрархічності зв'язків між її категоріями та відповідними субкатегоріями.

Тим часом, обґрунтування й розбудова теорії політичної культури цим не обмежується.

І центральні, і другорядні категорії, й відповідні їм субкатегорії ми можемо і в подальшому розвивати, наповнювати новим змістом, ущільнювати зв'язки між ними.

Простежимо ці можливості на прикладі трьох властивостей головного феномена дослідження (За, б, в) в табличній матриці останнього.

Діапазон вимірів кожної властивості (культури лібералізму, культури соціал-демократизму, культури демократії) подано в **таблиці 1**.

В **таблиці 1** подається концептуалізація лише однієї з властивостей головного феномена дослідження.

Але проблема концептуальних підстав політичної культури жорстко поєднана з природою останньої та з умовами її функціонування. Для усвідомлення цього треба ідентифікувати теорію політичної культури з теорією власне політичної влади. Залишається змоделювати табличну та графічну матриці останньої, а потім порівняти їх з двома попередніми матрицями.

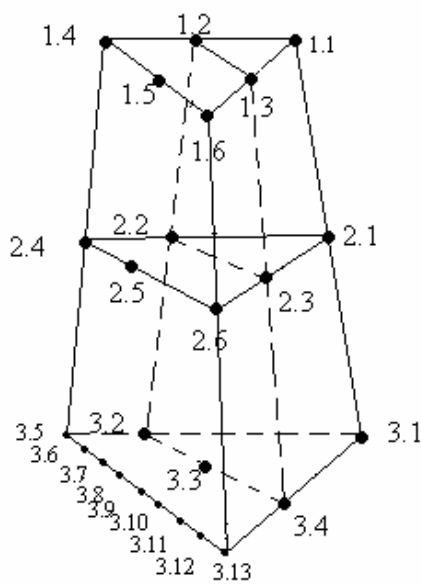
Таблична матриця 2, крім властивостей складових частин державної влади та влади громадянського суспільства, дозволяє виконати структурний аналіз за допомогою графічного синтезу субкатегорій, другорядних (W) та центральної категорій (*). З останнього видно, яка з частин теорії влади та яка з її функцій головна, керуюча, яка — другорядна, проміжна, та яка — третьорядна, виконуюча, що не може не відповідати вимогам політичної кібернетики. Для аксіоматизації й обґрунтування теорії політичної культури залишається порівняти аналіз синтезу категорій на кожному рівні обох графічних матриць та верифікувати їх висновки.

політична культура

політична культура

Таблиця 1

Таблиця матриця 1		Графічна матриця 1	
1	Домінує	Співіснує з іншими	Ігнорується
2	Яскраво виражена	Помірно виражена	Виражена слабо
3	Гармонізація культур	Потенційно адаптивна до інших культур	
4	Механізм популярності в минулому	Механізм популярності в сучасній владі	
5	Мех. досягнення в минулому	Мех. досягнення в сучасній владі	
6	Міжнародний компроміс культур	Компроміс субкультур	
7	Міжнародний консенсус культур	Консенсус субкультур	
8	Цінності законодавчої влади	Цінності виконавчої влади	
9	Шкала заміру цінностей культури держави	Шкала заміру цінностей культури громадянського суспільства	
10	Шкала заміру цінностей культури центральної влади	Шкала заміру цінностей культури регіональної влади	
11	Рівень культури розробки політичних рішень	Рівень культури реалізації політичних рішень	
		Політичне заперечення	3.10
		Політичне підкорення	3.11
		Політичний опір	3.12
		Політична відповідальність	3.13

Євген Подмазко

Отже, резюме

1. Концептуальні підстави теорії політичної культури мають суттєве значення для розробки самої теорії та усвідомлення її функцій.
2. Методологія аналізу й обґрунтування цієї теорії спрямована на рух від субкатегорій до категорій (*, W) та від них до теорії.
3. Аналітичним інструментом обґрунтування теорії політичної культури є її парадигмальна формула й матричний синтез її категорій.

Література:

1. **Страусс А., Корбин Дж.** Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники.—М.: УРСС, 2001.
2. **Подмазко Е. А.** Общая теория политики. — Одесса: Астропринт, 2003.